

Aan: de DG's van BZK en IenW

Betreft: Klimaatadaptatie en de gebouwde omgeving; samenwerking Rijk – samenwerkende regio's

Geachte heer van Kempen en heer Slootmaker,

Hoe kunnen we de grote woningbouwopgave verenigen met het realiseren van een klimaatrobuuste gebouwde omgeving? De vier regio's met de grootste verstedelijkingsopgave hebben in de afgelopen tijd hard gewerkt, samen met ontwikkelaars, bouwbedrijven en maatschappelijke partners, om deze vraag heel concreet te kunnen beantwoorden. We zijn er trots op dat dit is gelukt. Tegelijkertijd vragen we uw aandacht voor en samenwerking op: de meerkosten van klimaatadaptatieve maatregelen, meer uniformiteit ten behoeve van lokale doorzettingskracht, meer aandacht voor hitte, een tekort aan capaciteit en expertise en de tijdhorizon. We lichten een en ander hieronder graag toe.

Het recente IPCC rapport, vele andere onderzoeken, publicaties en wetenschappelijke inzichten, maar vooral ook de extreme weersomstandigheden in de afgelopen jaren en de recente gebeurtenissen in Limburg en elders in de wereld, onderstrepen nog maar eens hoe belangrijk het is om onze gebouwde omgeving te wapenen tegen toenemende kans op weersextremen. Het is essentieel dat we onze bebouwde leefomgeving met kwetsbare personen en functies klimaatrobuust inrichten. We zijn dan ook verheugd dat het ministerie van BZK samen met het ministerie van IenW, in afstemming met de Unie van Waterschappen advies heeft gevraagd aan de Deltacommissaris over klimaatadaptatie en de gebouwde omgeving.

Het advies biedt ons een aantal aanknopingspunten om u deze brief aan te bieden. Allereerst onderschrijven we de hoofdboodschap van de Deltacommissaris volledig – en vullen hem graag aan. Gezien de gedeelde hoofdboodschap willen we u ten tweede graag wijzen op de inzichten, producten en hulpmiddelen die wij in de afgelopen jaren hebben ontwikkeld en de krachtige samenwerking die we met elkaar hebben opgezet; we verkennen graag met u hoe deze resultaten ook voor u en uw doelstellingen inzetbaar worden. Als laatste willen we stil staan bij de hierboven genoemde aandachtspunten die voor het realiseren van de hoofdboodschap van de Deltacommissaris, en voor het 'normaal maken' van een klimaatadaptatieve gebouwde omgeving, van belang zijn.

Gedeelde hoofdboodschap, met aanvullingen

Wij onderschrijven de hoofdboodschap van de Deltacommissaris volledig en vullen deze graag op twee punten aan.

Het is van het grootste belang om ervoor te zorgen dat de gebouwde omgeving klimaatrobust wordt gemaakt. Daarom is de 'why' van onze klimaatadaptatie programma's die gericht zijn op de gebouwde omgeving juist ook geformuleerd op dezelfde manier: klimaatrobust bouwen is het 'nieuwe normaal'. In lijn met de hoofdboodschap van de Deltacommissaris werken wij eraan om deze opgave mee te nemen in reeds beoogde én nieuwe grootschalige woningbouwlocaties. Waar de Deltacommissaris logischerwijs daarbij een stevig accent legt op waterveiligheid, hanteren we vanuit onze regio's iets nadrukkelijker een bredere 'scope': een klimaatrobuste gebouwde omgeving heeft wat ons betreft betrekking op de volgende deelopgaves: extreme neerslag, hitte (hier komen we verderop in deze brief op terug), droogte (inclusief bodemdaling), natuurinclusiviteit & biodiversiteit en gevolgbepanking bij overstromingen. Nederland heeft een ruime en prachtige traditie als 'waterland' maar het verengen van deze opgave tot wateropgave zou geen recht doen aan de verscheidenheid van problemen die ontstaan door het veranderende klimaat. We benadrukken daarbij dat klimaatadaptatie niet op zich staat maar verbonden is aan andere (duurzaamheids)opgaven en daar vaak ook oplossingen voor biedt, bijvoorbeeld door groene en gezonde leefomgevingen, zeker ook voor kwetsbare inwoners, te creëren.

Wat ons betreft onderschrijven we ook de boodschap van de Deltacommissaris *"...dit mee te nemen in beleid en afspraken over woningbouw tussen rijk en regio."* We verrijken deze boodschap graag door ook te wijzen op de belangrijke rol van private ketenpartners: ontwikkelaars, aannemende bouwbedrijven, groenondernemers en andere partners uit de bouwketen. Onze regionale afspraken zijn daarom in co-creatieve processen mét marktpartijen tot stand gekomen; we vullen daarom de boodschap van de Deltacommissaris op deze manier aan.

Ons aanbod

In de afgelopen jaren hebben we ieder voor zich geconcludeerd dat er behoefte is aan meer uniformiteit of *'level playing field'* op het vlak van klimaatbestendig bouwen. Wij hebben als samenwerkende regio's daarom telkens niet alleen aandacht besteed aan het creëren van een generieke aanpak en 'maatlat' *binnen* onze regio's, maar ook *tussen* onze regio's. Het resultaat: we streven binnenkort met meer dan 100 gemeentes, 11 waterschappen, 4 provincies, 2 metropoolregio's en vele ketenpartners uit markt en maatschappij, dezelfde doelen na en hanteren dezelfde uitgangspunten over de vraag via welke prestaties deze doelen waargemaakt kunnen worden.

Generieke doelen, lokaal maatwerk

De Deltacommissaris schrijft: *"...is mijns inziens een generieke landelijke aanpak nodig, met ruimte voor onderbouwd regionaal maatwerk"* en verwijst daarbij naar de afspraken die hiervoor in meerdere regio's al zijn vastgelegd. Daar zijn we trots op. In die set van afspraken hebben we juist die balans gevonden tussen generieke afspraken en lokaal maatwerk; er worden binnen de regionale afspraken geen maatregelen voorgeschreven (ruimte voor maatwerk) terwijl er wel degelijk uniformiteit wordt gerealiseerd.

We maken dit graag heel concreet: wij bieden u graag verder inzicht in de door ons, vanuit brede coalities tussen markt en overheid, geformuleerde afspraken die precies dit bewerkstelligen. Overigens willen we u er graag op wijzen dat we dit niet alleen voor de nieuwbouwoopgave, maar ook voor de bestaande gebouwde omgeving, hebben gemaakt. We stellen dan ook voor om de door de Deltacommissaris gesignaleerde behoefte aan meer regie, met u langs deze lijn invulling te geven, in

combinatie met de dit najaar verwachte uitkomsten van de 'Verkenning landelijk 'level playing field' die momenteel in opdracht van Unie van Waterschappen, IPO en VNG wordt uitgevoerd.

Handelingsperspectief

Los van deze set van afspraken maken we in gezamenlijkheid ook een aantal hele concrete hulpmiddelen; de resultaten hiervan bieden we u hierbij ook graag aan. Zo zorgen we voor een doorvertaling van doelen en prestatie-eisen naar mogelijke maatregelen, inclusief kostenkengetallen met betrekking tot investeringen en beheer- en onderhoudskosten. We werken daarnaast aan een 'leidraad' om deze opgave goed te verweven in het dagelijks werk van projectleider in bouwprojecten en gebiedsontwikkelingen. We sluiten daarbij bewust nauw aan op uw landelijke 'Reiswijzer Gebiedsontwikkeling'. Een dergelijk product creëren we ook voor de bestaande gebouwde omgeving. Graag onderzoeken we met u hoe ook anderen bekend kunnen raken met deze producten en hulpmiddelen en hier hun voordeel mee kunnen doen.

Meerkosten en bekostigingsmogelijkheden

Vanuit onze samenwerkende regio's hebben we deze zomer laten onderzoeken wat de meerkosten zijn voor de in onze regio's geldende klimaatadaptieve doelen. U treft in de bijlage bij deze brief, vooruitlopend op de volledige rapportage, de 'bestuurlijke samenvatting'. Daarin leest u dat deze meerkosten € 1.200,- tot € 2.500 euro per nieuwbouwwoningen bedragen, of € 90.000 - € 310.000 euro per hectare, afhankelijk van verschillen in bodem- en watersystemen. Enerzijds zijn dit, afgezet tegen bijvoorbeeld de gemiddelde woningprijs in Nederland, overzichtelijke bedragen zeker tegen het licht van vermeden schade, vermeden toekomstige investeringen, de verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving, het zekerstellen van voldoende veiligheid en het behouden of versterken van aantrekkelijke regionale woon- en werkgebieden. Anderzijds: gezien onze stevige regionale woningbouwopgaves en de nog openstaande vraag bij wie deze kosten ook daadwerkelijk zullen 'landen' zeker wel een punt van aandacht. Dit geldt zeker in het licht van het flinke aantal begrotingen dat zwaar onder druk staat, maar ook voor de sociale woningbouw. Hier komen we straks nog op terug.

Kennisontsluiting

Bij de totstandkoming van onze programma's en afspraken én bij de doorvertaling daarvan naar de praktijk, hebben we gemerkt dat er een grote kennisbehoefte bestaat bij veel partijen, zowel publiek als privaat. Op de landelijke portal en op andere plekken is een ongelooflijke rijkdom aan rapporten, notities, instrumenten en informatie te vinden; zoveel zelfs dat de 'verstedelijklingsprofessionals' in onze regio's hebben aangegeven door de bomen het bos niet meer te zin. Daarom bieden we u aan om 1 kristallisatiepunt, specifiek voor klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving, in te richten waar alleen die informatie te vinden is in de kern van deze opgave en op basis van vraagarticulatie vanuit de eindgebruikers. Vanuit het Convenant Klimaatadaptief Bouwen in Zuid-Holland is hiervoor een site ingericht, www.bouwadaptief.nl; wij bieden u graag aan te verkennen of deze site breder toepasbaar kan worden gemaakt.

Aandachtspunten

De doorvertaling van onze regionale afspraken naar de praktijk is inmiddels goed op stoom; vanuit de opgedane praktijkervaringen vragen we uw aandacht voor een aantal belemmeringen.

Meerkosten

Eerder in deze brief hebben we u inzichtelijke gemaakt wat de meerkosten van een klimaatbestendige gebouwde omgeving zijn voor wat betreft de nieuwbouwoopgave. We vragen u hierover in gesprek te gaan met het ministerie van Financiën op welke wijze gemeentes op dit vlak ondersteund kunnen worden om vertraging in de bouwoopgave te voorkomen. Tegelijkertijd zien we zelf ook nog twee kansrijke routes om te bewandelen:

1. Betrek de financiële ketenpartners bij dit vraagstuk: we zetten op dit moment vanuit de regio's een beweging in om samen met institutionele vastgoedbeleggers dezelfde 'maatlat', doelen en uitgangspunten te hanteren. Op die manier kunnen beleggingsrisico's (de woningen in de portefeuille) gereduceerd worden. Hierdoor kan investeringsbereidheid ontstaan op deze opgave. Wij vragen u deze beweging te ondersteunen en ook uw relevante collega's (bijvoorbeeld vanuit DNB of MinFin) hierbij te betrekken .
2. Aandacht voor de aanbestedings- en contracteringsfase: de getallen zijn er, nu volgt het 'verdelingsvraagstuk'. Waar de ontwerpfasen van een bouwproject of gebiedsontwikkeling van groot belang is om (nog) voor de meest kosteneffectieve maatregelen te kunnen kiezen, is de aanbestedings- en contracteringsfase van groot belang om tot een goede verdeling van de kosten tussen de verschillende betrokkenen te komen. Wij vragen u om uw werkgroep bouw- en regelgeving met ons op te laten trekken in het onderzoek wat wij hiernaar dit najaar opstarten.

Capaciteit & Expertise

In veel kleinere en middelgrote gemeentes in onze regio's is maar beperkt capaciteit beschikbaar voor deze opgave. Dit leidt tot beperkingen waar het gaat om de doorvertaling naar de praktijk. Niet alleen op het vlak van de doorvertaling van beleid en ambities naar concrete uitvragen, maar zeker ook omdat er vervolgens geen capaciteit of expertise voorhanden is om aanbiedingen en plannen degelijk te kunnen beoordelen. We zijn blij dat ook de Deltacommissaris hier aandacht voor vraagt in zijn advies. We doen hierbij een dringend beroep op u om de benodigde en randvoorwaardelijke capaciteit bij deze gedecentraliseerde opgave te organiseren.

Doorzettingskracht

Nog te vaak is het realiseren van klimaatadaptieve ambities niet structureel ingebed in overheidsorganisaties. Daarvoor moeten een aantal randvoorwaardes nog beter ingevuld worden (we hebben ze in deze brief genoemd) maar ook daarna kunnen de decentrale overheden nog wel een steuntje in de rug gebruiken om deze opgave structureel te borgen en doorzettingskracht op te realiseren. Landelijke richtlijnen in lijn met de regionale afspraken, zonder afbreuk te doen aan lokaal maatwerk, kunnen het gewenste effect sorteren.

Tijdshorizon

Binnen de huidige kaders van DPRA is de afgesproken tijdshorizon het jaar 2050: hebben we ons voldoende gewapend tegen de kwetsbaarheden die zich dan voor kunnen doen? Inmiddels leven we in 2021 en strekt de levensduurverwachting van de gebouwde omgeving die we nu (gaan) creëren zich ver voorbij die datum uit. Wat we nu neerzetten krijgt straks met een wezenlijk ander klimaat te maken. Graag vragen we aandacht voor en gaan we met u in gesprek hoe we een langere tijdshorizon kunnen betrekken bij onze bouwprojecten en gebiedsontwikkelingen

Aandacht voor hitte

We zien dat er o.a. via Deltacommissaris en Deltafonds rijksmiddelen beschikbaar zijn en komen voor de wateropgave die klimaatverandering met zich mee brengt. In de gebouwde omgeving vraagt ook de “koelingsopgave” aandacht. Eén van de opvallende nieuwe inzichten in het recente IPCC AR6-rapport is dat de kans op extreme hitte beduidend hoger is dan eerder werd gedacht.

Onze sterk verstedelijkte gebieden zijn extra kwetsbaar voor hittegolven: door het zgn. ‘urban heat island’ effect zal extreme hitte juist in bebouwd gebied leiden tot nog hogere temperaturen, waarmee leefbaarheid en gezondheid van onze steden sterk zullen afnemen. Niet zelden worden juist ook de meest kwetsbaren in onze samenleving hierdoor getroffen. In de bebouwde omgeving vraagt het voorkomen van dit effect andersoortige maatregelen dan die nu vanuit het Deltafonds (Impulsregeling Klimaatadaptatie) kunnen worden gefinancierd: het toevoegen van meer groen in de openbare ruimte en op/aan gebouwen, het gebruik van hitte-werende bouwmaterialen, aanbrengen van zon- en warmtewerende voorzieningen aan gebouwen en het toepassen van duurzame ventilatie- en koelingsinstallaties. Helaas zien wij in de praktijk dat dit soort maatregelen vaak in de ‘onrendabele top’ van businesscases zitten en als eerste sneuvelen wanneer kosten moeten worden bijgesteld. Wij roepen op om – wellicht naar analogie van het Deltafonds – te verkennen of medefinanciering vanuit het rijk voor dit type maatregelen mogelijk kan worden gemaakt.

Op dit thema zien wij ook een sterke link met de energietransitie: zonder deze extra maatregelen voorzien wij een sterke stijging van het energiegebruik voor (mobiele) airconditioners tijdens warme zomers, die daarnaast ook nog een extra opwarmend effect hebben voor hun directe omgeving. In de huidige ronde van de RES’sen wordt echter (nog) niet of nauwelijks verkend hoe in de regio’s kan worden voorzien in deze energiebehoefte: ofwel d.m.v. duurzame elektriciteit, ofwel d.m.v. benutten van andere duurzame koude-bronnen. Het zou een grote stap voorwaarts zijn als dit in de nieuwe ronde naar de RES’sen 2.0 wèl onderdeel van de verkenning zou worden.

Tenslotte

Achter het hier beschreven aanbod en de aandachtspunten schuilt een ‘wereld’ aan inzichten, ervaringen, producten en hulpmiddelen. Graag gaan we met u in gesprek om e.e.a. nader toe te lichten en te bespreken waar we elkaar kunnen versterken; juist door samen op te trekken kunnen we op deze opgave nog een stevige versnelling realiseren!

Namens,

Anne Koning, gedeputeerde Zuid-Holland & voorzitter Convenant Klimaatadaptief Bouwen

Peter Kerris, gedeputeerde Gelderland

Rob van Muilekom, gedeputeerde Utrecht

Marco Kastelein, hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van Rijnland

Robbert Berkhout, namens MRA klimaatbestendig maken, wethouder Haarlem

Peter Smit, namens MRA klimaatbestendig maken, lid DB Waterschap Amstel, Gooi en Vecht

Contactpersoon: Astrid de Wit am.de.wit@pzh.nl